"ÇOCUK GELİN" Ayıbına HAYIR!

Sempozyum Bildiri Kitabı

SİTELİ KADINI

Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi Yayın No: 2

"ÇOCUK GELİN AYIBINA HAYIR"
SEMPOZYUM BİLDİRİ KİTABI
Editör: Prof. Dr. Fulya Sarvan
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği
Antalya Şubesi

İsteme Adresi:
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi
Memur Evleri , AnafartalarCad., No:1/13
Muratpaşa, ANTALYA
0090 242 3350105
www.tukdantalya.com
tukd07@ttmail.com

Kataloglama Bilgisi:
"Çocuk gelin ayıbına hayır" Sempozyum Bildiri Kitabı/ ed. Fulya Sarvan,
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği Antalya Şubesi, 2015

ÇOCUK GELİN AYIBINA HAYIR
SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ

Editör:

Prof. Dr. Fulya Sarvan

TÜRK ÜNİVERSİTELİ KADINLAR DERNEĞİ

ANTALYA ŞUBESİ

9 MAYIS 2014, ANTALYA

12.30-13:30	**Öğle arası**	
13:30-15:30	**İkinci oturum**	**Oturum Başkanı:** Prof. Dr. Fulya Sarvan Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
	Çocuk evliliklerinin İslamın insana bakışı açısından yorumlanması	Ayşe Sucu İlahiyatçı/ Sözcü Gazetesi yazarı
	Çocuk gelinin ekonomik kaderi: Yoksulluk	Prof. Dr. Fulya Sarvan Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü
	Hukuki açıdan çocuk gelinler sorunu	Av. Nazan Moroğlu İstanbul Kadın Kuruluşları Birliği Koordinatörü ve Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Görevlisi
	Sosyal hizmetler açısından çocuk gelin sorunu	Güngör Çabuk Sosyal Hizmet Uzmanı Aile Danışmanları Derneği Başkan
15:30-16:00	***SORU CEVAP ve GENEL TARTIŞMA***	

ÇOCUK GELİN AYIBI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME

Nurşen ADAK[1]

Erken Yaş Evliliği ya da Popüler Adlandırmayla Çocuk Gelinler Yaygınlığı, türleri toplumdan topluma değişiklik gösterse de çocukluk döneminde yapılan evlilikler pek çok toplumda görülen sosyal bir sorundur. Bu evlilikler literatürde erken yaş evlilikleri, çocuk evlilikleri ya da çocuk gelinler şeklinde farklı isimlerle ifade edilmektedir. Farklı kavramlar kullanılmakla birlikte, bu kavramlarla 18 yaşın altında, fiziksel ve ruhsal gelişim tam olarak tamamlanmadan yapılan evlilikler anlatılmak istenmektedir. Kaptanoğlu ve Ergöçmen (2012:131) erken evliliği, "*fiziksel, fizyolojik ve psikolojik açılardan evlilik ve çocuk doğurma sorumluluğu taşımaya hazır olmadan ve genellikle 18 yaşından önce*"

[1] Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

gerçekleşen evlilikler olarak tanımlamaktadırlar. Bu evliliklerin büyük çoğunluğu çocuğun bilinçli rızası dışında yapıldığı için ***'erken ve zorla yapılan evlilikler'*** olarak da adlandırılmaktadır (Özcebe ve Küçük Biçer: 2013). Erken ve zorla evlilikler, hem erkek hem de kız çocukları için çocuk hakları açısından bir hak ihlalini ifade etmektedir. Kız çocuklarının erkek çocuklarına nazaran çok daha erken yaşta evlendirilmeleri ve bu evliliklerin kız çocukları açısından daha ciddi sorunlar yaratıyor olması, erken evlilikler veya çocuk evlilik kavramları yerine ***"çocuk gelin"*** kavramının da yaygın olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Ancak bazı akademisyenler "çocuk gelin" kavramının özendirici ve olumlayıcı olabileceği endişesiyle bu kavramın kullanılmasını pek önermemektedir.

Çiftlerin özgür ve tam onaylarıyla kurulması gereken evliliğin, çocukluk dönemi tamamlanmadan gerçekleşmesi,

- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi,
- Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW),
- Çocuk Hakları Sözleşmesi,
- Pekin Konferansı gibi uluslararası konferans ve sözleşmelerin sonuçlarıyla çelişmektedir.

Erken evlilikler, yaptırımı olan ulusal ve uluslararası sözleşmelerle önlenmeye çalışılsa da hala pek çok toplumda gözlenmektedir. Bu da sorunun sadece yasalar ya da sözleşmeler yoluyla çözülemeyeceğini, bu evlilikleri onaylayan ve meşru gören sosyal ve kültürel değer yargılarının çoğu zaman yasalardan daha güçlü olabildiğini göstermektedir.

Erken Yaş Evliliklerine İlişkin Çalışmalar

Türkiye'de çocuk yaşta evlilik sorunu daha çok ilk evlenme yaşları ve erken evliliklerin sonuçları arasında yer alan adölesan gebelikler çerçevesinde ele alınmakta, çocuk gelinler konusuna odaklanan çalışma sayısı ise sınırlı kalmaktadır. Çocuk gelinleri konu edinen çalışmalar 2000'li yıllarla birlikte kadın kuruluşlarının çalışmaları, uluslararası sözleşmeler ve yasalarda yapılan değişikliklerle daha fazla gündeme gelmeye başlamıştır.

Türkiye'de son yıllarda bu konuya ilişkin literatür incelendiğinde öncelikle erken yaş evliliklerini sağlık boyutuyla ele alan çalışmalar (Özcebe ve Küçük Biçer 2013; Boran vd 2013) göze çarpmaktadır. Bu çalışmalarda adölesan gebelikler, ilk evlenme yaşları ve erken evliliklerin sağlıkla ilgili sonuçlar incelenmektedir. Sağlık bilimcilerin yanı sıra Uçan Süpürge gibi Sivil Toplum Kuruluşları da bu alanda araştırma projeleri yürütmektedir.

USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi 2011'de hazırladıkları Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler raporuyla kamuoyunun dikkatini bu konuya çekmeye çalışmıştır (http://www.usak.org.tr/ 25.09.2014).Kaptanoğlu ve Ergöçmen (2012) tarafından Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından her beş yılda bir gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine dayalı olarak hazırlanan çalışma çocuk gelin olmaya giden yolda etkili olan sosyo-demografik faktörleri detaylı bir şekilde ortaya koyarak sorunun anlaşılıp çözülmesine önemli katkılar sunmaktadır. Bu çalışmada da söz konusu araştırmanın bulgularından sıklıkla yararlanılmıştır.Yukarıda

sayılan sınırlı sayıda çalışmaya ilave olarak erken yaş evliliklerine ilişkin küçük örneklemli yerel çalışmalar da bulunmaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de Erken Yaş Evlilikleri

Dünyada ve Türkiye'deki erken yaş evliliklerinin görünümü ve yaygınlığının bilinmesi sorunun boyutlarının anlaşılması açısından hayati önem taşımaktadır. Erken yaş evlilikleri dünya genelinde pek çok ülkede görülmekle beraber özellikle belli coğrafyalarda ve gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha sıklıkla gözlenmektedir.

2000-2011 döneminde, gelişmekte olan bölgelerdeki 20 ila 24 yaş arası kadınların yaklaşık üçte biri (yaklaşık yüzde 34) on sekiz yaşından önce evlenmiş veya birliktelik içinde bulunmuştur. 2010 yılında bu oran neredeyse 67 milyon kadına denktir. Bu evliliklerin yaklaşık %12'si 15 yaşından önce gerçekleşmiştir. Çocuk evliliklerin yaygınlığı Cezayir'de %2 iken Nijer'de %75'e kadar yükselmektedir. 41 gelişmekte olan ülkede, 20-24 yaş grubundaki kadınların yüzde 30'u veya daha fazlası çocuk yaşta evlenmiştir (Marrying too Young: End Child Marriage, 2012:22-23).

Tablo 1: Dünyada Çocuk Evliliklerin Sıklığı (2012)

Ülke	15 yaş Altı	18 yaş Altı
Niger	36	75
Nigeria	17	39
Bangladeş	32	66
Çad	35	72
Mozambik	17	52
Nepal	10	51
Hindistan	18	47
Afganistan	-	39
Pakistan	7	24
Tayland	3	20
Sri Lanka	2	12
Mısır	2	17
Moldova Cumhuriyeti	1	19
Sırbistan	1	6
Türkmenistan	1	7
Azerbaycan	1	12
Ermenistan	0	10
Irak	3	17
Türkiye	3	14

Kaynak: UNICEF, The State of the World's Children 2012: Children in an Urban World, s.120-124

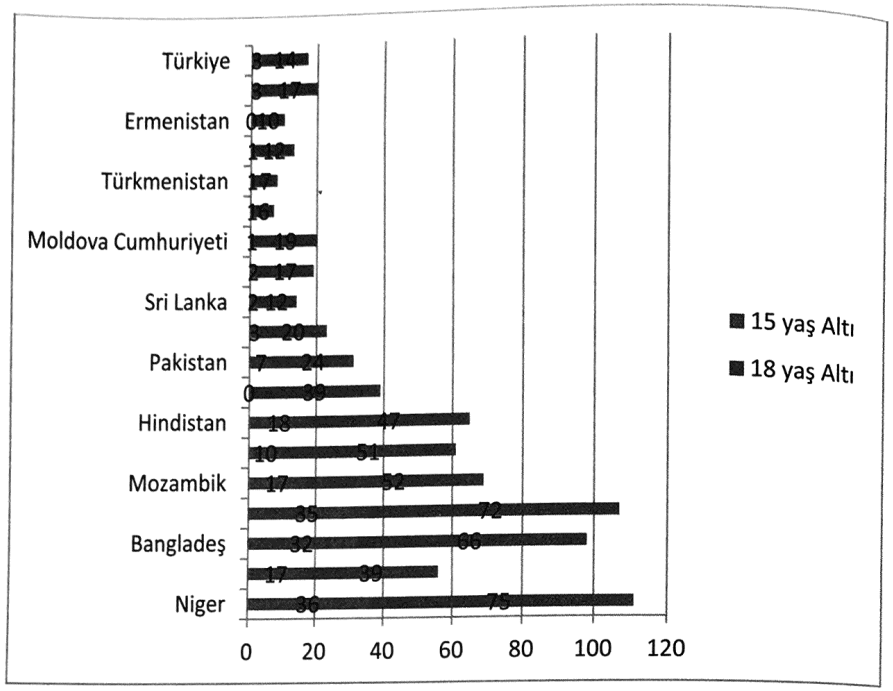

Şekil 1: Dünyada Çocuk Evliliklerin Sıklığı (2012)

Kaynak: UNICEF, The State of the World's Children 2012: Children in an Urban World, s.120-124

Çocuk yaş evliliklerinin yaygınlığı genel olarak azalmakla beraber (45-49 yaş kadınlarda yüzde 48 olan 18 yaşından önce evlenme oranı, 20-24 yaş kadınlar için yüzde 35'e düşmektedir) dünyanın bazı bölgelerinde önemli seviyelerde devam etmektedir. Uygulama Güney Asya ve Sahra Güneyi Afrika'da en yaygındır. Ancak aynı bölge ülkeleri arasında da yaygınlık farklılıklar vardır (http://www.unicef.org p.46 15.05.2014).

Tablo 2: Çocuk Evliliklerin Dağılımı

Bölge	15 yaş altı	18 yaş altı (16-18 yaş)
Orta Afrika	12	29
Güney Afrika	9	31
Batı Afrika	16	24
Doğu Afrika	10	27
Kuzey Afrika	2	10
Dünya (Çin Hariç)	11	23

Kaynak:http://www.unicef.org/publications/files/Progress_for_Children-o.9_EN_081710.pdf p.46

Türkiye Aile Yapısı Araştırması (2011) verilerine göre Türkiye genelinde cinsiyete göre ilk evlenme yaşı ortalamaları erkekler için 23,5 yaş, kadınlar için ise 19,9'dur. Diğer taraftan kırsal bölgede erkekler için evlenme yaşı ortalaması 22, kadınlar için ise 19,2'dir. Kent için ilk evlenme yaşı ortalaması erkekler için 24 yaş ve kadınlar için 20,1'dir. 18 yaşından küçük evlilikler azımsanamayacak bir orandadır (yüzde 18,2). Erkeklere kıyasla kadınların küçük yaşlarda daha fazla evlendikleri görülmektedir (yüzde 29,2) (Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011:183).

Tablo 3: Türkiye'de Cinsiyete Göre İlk Evlenme Yaşı (2011)

İlk Evlenme Yaşı	Erkek (%)	Kadın (%)	Genel
-18	6,5	29,2	18,2
18-24	55	58,8	56,9
25-29	30,3	9,1	19,4
30-34	6,3	2,1	4,2
35+	1,8	0,9	1,3
Toplam	100,0	100,0	100,0
Sayı	8504	8936	17440

Kaynak: Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması, 2011, s.181

18 yaşından önce evlenmiş olma durumları yıllar itibariyle belirgin bir şekilde düşmektedir. 1950 veya öncesinde yapılan ilk evliliklerde erkeklerin üçte birinden fazlası (yüzde 34,7), kadınların ise neredeyse üçte ikisi (yüzde 65,6) 18 yaşından küçüktür. Söz konusu oranlar hem erkeklerde hem de kadınlarda takip eden hemen hemen her dönem için istikrarlı biçimde düşmektedir. 1950'den günümüze yaklaştıkça, 18 yaşından önce evlenen erkek ve kadınların oranları azalmaktadır. Kadınlarda hem başlangıç dönemindeki oran görece daha yüksektir, hem de gözlenen düşüş erkeklerle karşılaştırıldığında daha geç hızlanmaktadır. 1951-1955 döneminde ilk evliliklerini yapan kadınların yüzde 61,5'i 18 yaşından küçükken, bu oran ilk defa 2006-2011 döneminde yüzde 10'un da altına inmektedir (Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması, 2011:182).

Tablo 4: Türkiye'de 18 Yaş Altı Evlenme Oranı

İlk Evlenme Yılı	Kadın (%)	Erkek (%)	Toplam
1950 öncesi	65,6	34,7	55,2
1951-1955	61,5	23,4	45,4
1981-1985	28,9	6,6	17,7
1991-1995	21,4	3,6	13,1
2006-2011	7,6	0,3	3,8

Kaynak: Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011. Sf.182

Yıllar itibariyle erken yaş evliliklerinin oranlarının düşüyor olması sevindirici olmakla birlikte hala görülmektedir ki, en güncel dönemde kadınların yüzde 7,6'sı 18 yaşın altında evlenmektedir (Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması 2011:182).

Çocuk Yaşta yapılan Evliliklerin Sosyal Bağlamı

Az gelişmiş ya da gelişmemiş ülkelerde daha yaygın olan erken yaş evliliklerinin eğitim eksikliği, ekonomik sorunlar, geleneksel ataerkil yapı, aile içi ve toplumsal alanda yaşanan şiddet ve savaş gibi pek çok sosyo-ekonomik nedenleri bulunmaktadır. Bu çalışmada özellikle erken yaş evliliklerin sosyolojik arka planı tartışılmaktadır.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun 13/05/2009 erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair raporunda erken yaşta evliliklerin sebepleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

1) Sosyo-Ekonomik Gerekçeler,
2) Gelenekler, Görenekler ve Dini İnançların Yanlış Algısı,
3) Eğitimsizlik,
4) Aile İçi Şiddet,
5) Toplum Baskısı ve Kullanılan Dil,
6) Evlilik Çeşitleri ve Mülkiyet Unsuru,
7) Diğer Sebepler

Erken yaşta evlilik, Türkiye'nin tüm bölgelerinde yaygın olan bir toplumsal sorundur ve temel olarak kızları etkilemektedir. Geleneklerle ve değerlerle yoğrulmuş olan cinsiyet eşitsizliği, yoksulluğun artması ve eğitimsizlik sonucunda artmakta, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleriyle sonuçlanmaktadır. Erken yaşta evliliklerin görüldüğü bölgelerde bu pratiklerin devamlılığını sağlayan faktörler farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum problemin incelenmesinde bölgesel çalışma gerekliliğini beraberinde getirmektedir ((http://www.usak.org.tr/ :6 25.09.2014).

Erkek Egemen Ataerkil Yapı

Erken evliliklere ataerkil bakış açısının görece yaygın olduğu geleneksel toplumlarda daha sık rastlanmaktadır. Çünkü ataerkillik toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmekte, kadınların başlıca sorumluluklarının eşlere bağlılık, çocukları büyütme, ev işi yapma olduğunu dayatmaktadır.

Geleneksel değer yargılarını yansıttığı kabul edilen evlilik kararı, evlilik biçimi, başlık parası, akraba evliliği, eşler arası yaş farkı ve evliliğin ilk yıllarında başkalarıyla birlikte oturmaya ilişkin pek çok değişken ataerkil bakış açısıyla yakından ilgilidir. Örneğin çocuk evliliklerine ailede karar vericinin özellikle baba olduğu ataerkil toplumlarda, babanın okur-yazarlığı da erken evlenme riskini etkilemektedir. Ayrıca evlilik kararının kadınların onayı dışında gerçekleşmesi halinde de erken evlenme eğilimi gözlenmektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2008 verilerine göre kadınların onayını almadan ailelerin kararlaştırdığı evliliklerin yarıya yakını 18 yaşından önce yapılan evliliklerdir (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012: 144).

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun 13/05/2009 erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair raporunda erken yaş evlilikleriyle ilgili olarak şu tespitler yapılmaktadır:

> *"Geleneksel aile, kız çocuğunu, aileye belirli bir zaman için emanet edilmiş bir varlık olarak görmekte ve kızın asıl yuvasının evlendiği eşinin yuvası olduğunu düşünmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaratmış olduğu ayrımcılık sonucunda özellikle* ***kız çocuklarının gözü açılmadan evlendirilmesinin*** *gerektiği düşünülmektedir. Küçük yaşta yapılan evliliklerde* ***kocaya itaatin ve yeni yuvaya uyumun*** *daha kolay sağlanacağına inanılmaktadır... Kız çocuklarının bir an önce bir erkeğin himayesine sokulmasıyla, gelebilecek cinsel taciz ve şiddetten korunabileceği sanılmaktadır. Ayrıca, bu evliliklerin genç kızların karşı cinsle evlilik dışı ilişkiye girmelerine ve hamile kalmalarına engel olacağı kanaati yaygın bir düşünce olarak görülmektedir..."*

Rapordan anlaşılacağı üzere kız çocukları evlilik kurumunun gereklerini yerine getirebilecek fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan olgunluğa erişmeden evlendirilerek hayatlarını kontrol edebilme özgürlükleri ellerinden alınmaktadır. Geleneksel toplumlarda daha sık görülen başlık parası, akraba evliliği, kumalık, berdel, beşik kertmesi gibi evlilikle ilgili bazı uygulamalar da evlenme yaşını düşürerek erken yaş evliliklerine neden olabilmektedir.

Ataerkil toplum yapısı içinde geleneksel cinsiyete dayalı işbölümü, kadına anlamsal roller yükleyerek onu öncelikle eş ve anne olarak tanımlamakta, erkeğe ise araçsal roller vererek evin geçimini sağlayacak parayı kazanmasını beklemektedir. Bu bağlamda evin ekmeğini kazanacak erkeğe iş bulabilmesi ve çalışabilmesi için gerekli olan eğitimi alması yönünde çeşitli olanaklar sağlanırken, ev içi rollerle tanımlanan kadınların biran önce evlenmesi teşvik edilmektedir. Bu bağlamda, toplumsal cinsiyete ilişkin ailenin değer yargıları, evliliğe yaklaşımı etkilemektedir. Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen de (2012:143) çalışmalarında, kız çocuklarının sosyalleştikleri ortamda erken evliliklerin onaylanmasının, çocuk evliliklerinin önüne geçilmesindeki en önemli engel olduğunu vurgulamaktadırlar.

Yetersiz Eğitim Düzeyi

Ekonomi, siyaset, sağlık gibi toplumsal yaşamın diğer alanlarında görülen toplumsal cinsiyet eşitsizliği eğitim alanında da gözlenmektedir. Eğitim hakkı pek çok toplumda hem kadın hem de erkekler için temel bir hak olarak tanımlanmasına karşın, eğitime erişebilme konusunda kadınlar erkeklere göre daha fazla dezavantaja sahiptir. Bireyin kendini geliştirerek kapasitesini artıran eğitim aynı zamanda hayatı üzerindeki kontrolünü de sağlamaktadır. Bu nedenle de kadınların daha uzun süre eğitim kurumları içinde yer almaları onları erken yaş evliliklerinden koruduğu gibi kendi evlilikleriyle ilgili kararları vermelerine de olanak vermektedir. Ancak kız çocukları erken yaşta zorla evlendirildikleri için genellikle eğitim imkanlarından yararlanamamaktadır. Bu bağlamda, erkeklere göre eğitim düzeyinin düşüklüğü, kız çocuklarının ***erken evliliklerinin hem nedeni hem de sonucudur.*** Çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine ilişkin birçok çalışma, eğitimin önemine dikkat çekmektedir. Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen'in (2012:133-141) aktardıklarına göre, Bangladeş'in kırsal bölgesinde yapılan bir çalışma, evliliğin bir yıl ertelenmesinin, kız çocuklarının okulda geçirecekleri süreyi 0,22 yıl artırdığını ve okur-yazarlığı yüzde 5,6 yükselttiğini göstermektedir. 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verilerine göre de, hiç okula gitmemiş ya da sekiz yıllık eğitimini tamamlamamış kadınların yaklaşık yarısı 18 yaşından önce evlenmiş, lise ve üzeri eğitime sahip olanların ise yüzde 5,3'ü çocuk yaşta gelin olmuştur.

Kız çocuklarının eğitimlerinde ve evlenmelerinde önemli oranda söz sahibi olan ailelerin özellikle de ebeveynin eğitim düzeyi de etkili olmaktadır. Hatta ebeveynin sadece okur-yazar olması bile, erken yaşta yapılan evliliklerin azalmasında rol oynamaktadır. Araştırma sonuçlarına göre annesi okur-yazar olmayan her 100 kadından 35'i 18 yaşından önce evlenmiş iken, bu oran annesi okur-yazar olanlarda 20'ye düşmektedir. Annenin okur-yazar olmasına benzer bir durum babalar için de geçerlidir. Babası okur-yazar olmayan kız çocuklarının yüzde 40,8'i, okur-yazar olanların ise yüzde 25,5'i erken evlenmişlerdir (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012:142).

Eğitimle ilgili paylaşılan veriler erken yaş evliliklerinden kız çocuklarının korunabilmesinin sadece onların okullaşma oranlarının artırılmasına bağlı olmayıp aynı zamanda ebeveynlerinin de eğitim imkanlarından ne kadar yararlanıp yararlanmış olduklarına bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Gelir ve Refah Düzeyindeki Eşitsizlik

Sosyal eşitsizliklerin temelinde yer alan ekonomik durum erken yaşta evliliklerle de yakından ilgilidir. Hanehalkı refah düzeyi ile kız çocuklarının erken evlendirilmesi arasında, hanenin refahı arttıkça erken evliliklerin payının azalması biçiminde, ters orantılı bir ilişki söz konusudur. Türkiye genelinde, en düşük refah düzeyindeki hanelerde yaşayan kadınların yüzde 41,8'i, en yüksek refah düzeyinde olanların ise yüzde 14,1'i çocuk yaşta evlenmiştir. En yüksek refah düzeyindeki haneler referans alındığında, refah düzeyi en düşük hanelerde yaşayan kadınlarda erken evlenme riski 1,4 kat artmaktadır (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012:143-149). Benzer durum refah düzeyi yüksek olan ve olmayan ülkeler arasında da gözlenmektedir. Hemen hemen gelişmekte olan ülkelerin tamamında yoksul ailelerdeki çocuk evliliklerinin oranı refah düzeyi yüksek olanlar arasında daha yaygındır (http://www.icrw.org 18.08.2014).

Yoksul aileler kız çocuklarını ekonomik bir yük olarak görmekte ve küçük yaşta evlendirerek bu yükten kurtulmak istemektedir. Bu nedenle kız çocuğunun evlenmesi yoluyla getireceği ekonomik kazançlar da yoksul aileleri kız çocuklarını evlendirmeye motive etmektedir. Geleneksel toplumlarda gözlenen, kızlar evlendirilirken alınan ***başlık parası*** da yoksul aileler tarafından kazanç olarak görülmekte, hatta "kızı vermek", "kızı satmak" şeklinde halk dilinde yer bulmaktadır. Bu toplumlarda başlık parası kız çocuklarını para ile alınıp satılan bir meta haline getirerek ticari olarak sömürülmelerine neden olmaktadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2008 verilerine göre başlık parası alınarak evlendirilen kadınların oranı yüzde 14,6 iken bu oran Doğu bölgelerinde yüzde 39,4'e kadar yükselmektedir (TNSA 2008: 285).

TNSA 2008'e göre başlık parasının ödendiği evliliklerin yaklaşık yarısı 18 yaşından önce gerçekleşmiştir (TNSA 2008: 144). Yoksulluk ve geleneksel değerlere bağlı olarak erken yaşta evlendirilen kız çocukları "gelin" gittikleri evlerde çok fazla söz hakkına sahip olamadıkları gibi kendilerine verilen görevler fiziksel ve ruhsal olarak kapasitelerinin üzerinde olsa bile bu görevleri yapmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca çoğu zaman hayatları üzerinde söz sahibi olamamakta, kendi hayatlarını kontrol edemeyerek başkalarına bağımlı olmaktadırlar.

İçten Evlenme Yaygınlığı ya da Akraba Evliliğinin Teşvik Edilmesi

Akraba evlilikleri ya da içten evlenme erken yaş evliliklerini teşvik edebilmektedir. Akraba evliliğinin geleneksel, töresel ve örfî nitelikli kültürel boyutları olduğunu vurgulayan Ayan vd. (2002: 74) ailelerin içlerine yabancı sokmak istememeleri, akrabalık ruhunun, dayanışmasının

dışarıdan birinin etkisi ile bozulacağı inancı, üretim ve mülkiyet potansiyelinin akraba dışı insanlar tarafından parçalanmaması, geleneksel otoriteye uyum ve bu yolla maddî, manevî birikimlerin varlığının ve geleceğinin güvence altına alınması akraba evliliği olgusunun temel kurumlaşma dayanakları olarak dikkate alınabileceğini belirtmektedirler.

Türkiye'de akraba evlilikleri oldukça yaygındır. Türkiye Aile Yapısı Araştırması (2011:210) verilerine göre evli bireylerin yüzde 23,3'ünün ilk evliliğinde eşi ile akrabalık bağı bulunmaktadır. Kabaca yaklaşık olarak evli her dört kişiden birinin eşi ile arasında akrabalık bağı bulunmaktadır. Aynı araştırmaya göre amca çocuklarının ilk sırada yer aldığı bu evliliklerin nedenleri arasında aile kökeninin bilinmesi ve korunması (yüzde 38,0), akraba çocuklarının birbirleriyle daha iyi anlaşması (yüzde 21,4) ve gelenek/göreneklerin korunması (yüzde 13,4) gibi nedenler öne çıkmaktadır.

TNSA 2008'e göre çocuk gelin olma açısından akraba evliliklerinde en yüksek risk, birinci derece akrabalar ile yapılan evliliklerde gözlenmekte ve akraba olmayanlar referans alındığında, çocuk yaşta gelin olma riski 2,2 katına çıkmaktadır. Kentlerde birinci derece akrabalarıyla evlenen kız çocuklarının, erken evlenme eğilimi akraba olmayanlarla evlenenlere oranla 2,4 kat artarken, kırsal alanda bu risk 1,8 kattır. Sadece dini nikâhla, ailelerinin isteğiyle, kendilerinden yaşça daha büyük olan birinci derece akrabaları ile evlenen kadınlar arasında erken evliliğin daha yaygın olduğu görülmektedir (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012:19-149). Sonuç olarak ortak kültürel değer ve normlara sahip etnik ve dini grupların

arasında gerçekleşen bir içten evlenme olan akraba evlilikleri erken yaşta evlilikleri teşvik edebilmektedir.

Nikah Durumu

Evlilik istatistikleri, birçok ülkede genellikle resmi nikâhla yapılan evlilikler temelinde yayınlanmaktadır. Bu durum, büyük bir bölümü resmi olmayan ve bu nedenle de kayıtlı olmayan erken yaştaki evlilikleri görünmez kılmaktadır. Yasal açıdan, medeni nikâh kıyılmadan dini nikâhın kıyılmasına izin verilmese de, uygulama Türkiye'de yaygındır. Erken evliliklerin çoğu resmi olmayan dini nikâhlar biçimindedir.Dini nikâhlar kaydedilmediğinden, çocuk yaşta evlilikler hakkında doğru istatistiksel verilere ulaşmak mümkün değildir.

Dini nikâhların resmi bir yürürlüğünün olmaması kadınların kanunlar çerçevesinde evlilikle ilgili bazı haklardan yararlanamamalarına neden olmaktadır. Kocanın ölümü halinde, dul kadın ve çocukları adamın malını miras alamamakta ve çiftin ayrılması durumunda kadın nafaka ödenmesi talebinde bulunamamaktadır.

Türkiye'de yaygın olan evlenme şekli, resmi ve dini nikâhın birlikte yapılmasıdır. Ancak, sadece dini nikâhla yapılan evliliklerde, 18 yaşından önce evlenenlerin oranı daha fazladır. TNSA 2008 verilerine göre her iki nikâhın olduğu evliliklerin yüzde 28,1'i çocuk yaşlarda gerçekleşirken, sadece dini nikâhla yapılan evliliklerde bu oran yüzde 44,7'ye kadar yükselmektedir. Bu durum çocuk evliliklerinin büyük bir kısmının yasal olmadığını istatistiksel olarak ortaya koymaktadır (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012:144).

Kırsal/Kentsel Alanda Yaşama ve Sosyalleşme

Yapılan bazı çalışmalar geleneksel ataerkil değerlerin baskın olduğu kırsal alanlarda erken yaş evliliklerinin kentsel alanlara göre daha yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. TNSA 1998, 2003 ve 2008 yıllarına ait son 15 yıllık dönem verilerine göre, geçen zaman içinde her iki yerleşim alanında da oranlar düşmekle birlikte, yerleşim yerine göre farklılaşan çocuk gelin yüzdesi, kentsel alanlarda ortalamadan düşük, kırsal alanlarda ise daha yüksektir. Kırsal alanda, 15 yaşından önce evlenen kadınların oranı yüzde 35'den yüzde 14'e, 18 yaşından önce evlenenlerinki ise yüzde 63'den yüzde 36'ya düşmüştür (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012:139).

Kırsal ve kentsel alanlardaki erken yaş evliliklerine ilişkin mevcut durum kadar bu yerleşim alanlarındaki halkın ilk evlenme yaşına ilişkin görüşleri de önem taşımaktadır. 2011 Türkiye'nin Aile Yapısı araştırmasında (2011:185) katılımcılara "Sizce kadın için en uygun ilk evlenme yaşı ne olmalıdır?" sorusu sorulmuştur. Soruya verilen cevaplar incelendiğinde kırsal alandaki bireylerin büyük çoğunluğu en uygun yaş grubu olarak (yüzde 78,9) 18-24 yaş grubunu belirtirken, yüzde 1,9'u 18 yaş altında evlenilmesinin uygun olacağı cevabını vermiştir. Aynı soruya kentsel alanda yaşayanlar da büyük oranda (yüzde 61,2) 18-24 yaş aralığı cevabını verirken 18 yaşın altında evlenmeyi uygun görenlerin oranı yüzde 0, 9'a düşmüştür.

Kırsal alanlarda daha fazla gözlenen çocuk gelin sorunu, kız çocuklarının sosyalleştikleri kırsal/kentsel ortamla da yakından ilgili gözükmektedir.

Toplumsal değer ve normların yoğun olarak öğrenildiği çocukluk döneminin kırsal alanlarda geçirilmesi bu alanlarda daha fazla hakim olan geleneksel değerlerin benimsenmesine neden olmakta ve söz konusu alanlarda çocuk gelin oranları da yükselmektedir. Ayrıca çocuk yaşta evliliklerin kırsal alanlarda toplumsal kabulünün daha yüksek olması da kırsal alanda çocuk yaş evliliklerini artırmaktadır.

Sonuç olarak, geleneksel ataerkil değerler, kız çocuklarının eğitim olanaklarından yeterince yararlanamaması, yoksulluk, akraba evliliğinin toplumda kabul görmesi ve evlilikte dini nikahın yeterli görülmesi gibi pek çok faktör erken yaş evliliklerinin hazırlayıcısı olabildiği gibi, aile içi şiddet, geçimsizlik, baskı, çocuk sevgisinin yokluğu, anne veya babadan birinin kaybedilmesi, üvey anne veya babaya sahip olunması gibi aile içi çatışma ve sorunlar da kız çocuklarının erken yaşta evlenmelerine neden olabilmektedir. Bu çatışma ve şiddet ortamından uzaklaşmak isteyen çocuklar çareyi erken yaşta evlilikte bulabilmektedirler.

Erken Yaşta Evliliklerin Sonuçları

Erken yaşta evlilikler bireysel ve toplumsal düzeyde pek çok soruna kaynaklık etmektedir. Bireysel düzeyde onların sağlıklarını fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyal anlamda olumsuz etkilemekte ve kalıcı hasarlar verebilmektedir. Toplumsal açıdan ise kadınların hem kamusal hem de özel alandaki konumlarında olumsuzluklar yaratmaktadır. Kamusal alanda eğitim, sağlık gibi olanaklardan daha az yararlandığı için niteliklerini artırarak kendilerini geliştirebilme olanağı bulamayan kadınların işgücüne katılım ve istihdam olanakları da sınırlanmaktadır. İşgücüne katılamayıp dışlanan kadınlar yoksullukları nedeniyle sosyal ortamlardan ve sosyal

destekten mahrum kalarak yalnızlaşmaktadır. Kadınlar ayrıca özel yaşamlarında da daha az söz sahibi olmakta cinsiyete dayalı işbölümü bağlamında eşlik, annelik, ev kadınlığı rolleri arasında sıkışmakta, aile içinde güç ve otoriteden uzaklaşarak eş ve eşin ailesinden daha fazla baskı ve şiddete maruz kalmaktadır. Özellikle eşleriyle aralarındaki yaş farkı daha fazla olan çocuk gelinler, aile içinde daha güçsüz konumda olup, daha fazla şiddete maruz kalmaktadırlar (Yüksel-Kaptanoğlu ve Ergöçmen, 2012: 135).

Sonuç olarak, geleneksel ev içi rolleri pekiştiren erken yaşta evlilikler, hazır olmadıkları bir yaşta, henüz kendileri çocukken, aile, ev, çocuk vb. sorumlulukların altına giren bireylerde fiziksel ve ruhsal açıdan çöküntü oluşturmaktadır. Sosyal baskıyı artıran ve kadının ev içine hapsolmasına neden olan bu tarz evlilikler, kadının statüsünün düşmesine yol açmaktadır.

Erken Yaş Evlilikleriyle Mücadele

Erken ve zorla evlilikler konusunda yaşanan belirgin problemler mevcuttur. Bu problemlerden biri, güvenilir ve sağlıklı istatistiklerin olmamasıdır. Çünkü kayıtlara geçen vakaların yanında, hiçbir biçimde yansıtılmayan evlilikler söz konusudur. Bu evliliklerin çoğunun dini ve geleneksel ritüellerle, gizli saklı gerçekleştirildiği için, belgelenmesi ve kayıt altına alınabilmesi mümkün olmamaktadır. Kimi yerlerde bu törenler dahi gerçekleştirilmeden aileler arası anlaşmalar sonucunda, kız ve oğlan çocukları birlikte yaşamaya zorlanabilmekte, bu birliktelikler uzun yıllar resmiyete dönüştürülmeden sürdürülebilmektedir. Bu nedenle de sorunla

mücadele edebilmek için sorunun gerçek boyutunun ne olduğu çok yönlü akademik araştırmalarla ortaya konmalıdır.

Erken yaşta evlilikler, özellikle kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu pekiştirmekte, kadınların yaşamsal imkânlarının ve hayat tercihlerinin azalmasına sebep olmaktadır. Buna rağmen özellikle geleneksel ve ataerkil kültürel özelliklere sahip olan toplumlarda erken evlilikler bir sorun olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü toplumsal mutabakat çerçevesinde meşruluk kazanan evlilik, bu yapıdaki toplumlarda normalleştirilerek meşrulaştırılmaktadır (USAK, 2011). Erken yaş evlilikleriyle mücadele edebilmek için öncelikle bu olguyu sosyal bir sorun olarak tanımlamak önem taşımaktadır. Bu bağlamda, akademisyenlere, politikacılara, sanatçılara, toplumun kanaat önderlerine büyük görevler düşmektedir. Çeşitli çalışmalarla toplumun bu konuya ilgisi çekilerek erken yaş evliliklerinin normal ve meşru bir durum değil sosyal bir sorun olduğu özellikle de etkin medya araçları vasıtasıyla vurgulanmalı ve konuya ilişkin bir kamuoyu oluşturulmalıdır.

Ailenin korunması ve devamlılığının çok önemli bulunduğu toplumlarda erken yaş evliliklerin aile ve evlilik kurumuna bir tehdit oluşturduğuna da dikkat çekilmelidir. Çünkü erken yaşta evlenen kız çocukları aile ve evlilik kurumunun gereği olan rol ve sorumlulukları yüklenecek yaş ve olgunlukta olmadıkları için aile kurumunun sağlıklı bir şekilde devam etmesini sağlayamamaktadır. Eğer gerçekten amaç sağlıklı aileler oluşturmaksa bunu sağlayacak nitelik ve vasıflara sahip bireylerin evlenmesinin desteklenmesi gerekir, henüz yetişkinliğe ulaşmamış çocukların değil.

Kız çocuklarının okullaşma oranlarının artması evliliklerini geciktiren en önemli faktörlerden birisidir. Bu nedenle onların eğitim sistemi içerisinde daha uzun süre kalabilmelerinin yol ve yöntemleri araştırılarak konuya ilişkin politikaların oluşturulması önem taşımaktadır. Kız çocuklarını erken yaşta evlendiren ailelerin ortak özelliklerinden birisi de yoksul aileler olmaları ve kız çocuğun ekonomik yükünden kurtulmak istemeleridir. Erken yaş evlilikleriyle mücadele edebilmek için öncelikle yoksullukla da mücadele etmek ve ailelerin gelir ve refah seviyelerini artıracak yapısal önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

AYAN, Dursun; BEDER-ŞEN, Rahime; YURTKURAN, Semra; ÜNAL,Gülsen (2002) Akraba Evliliğinin Kültür Birikiminde ve Toplum Hayatındaki Bazı Görünümleri: Dil, Din ve Tıp", *Aile ve Toplum Dergisi*, Sayı.5, ss. 71-84.

BORAN, Perran; GÖKÇAY, Gülbin; DEVECİOĞLU, Esra; EREN, Tijen(2013)Çocuk Gelinler, *Marmara Medical Journal*, Sayı.26, ss.58-62.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2010) *Türkiye'de Doğurganlık, Üreme Sağlığı ve Yaşlılık*, 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması İleri Analiz Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve TÜBİTAK, Ankara.

ÖZCEBE, Hilal; KÜÇÜK BİÇER, Burcu (2013) Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler,*Türk Pediatri Arş*ivi, ss. 86-93.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, 13/05/2009 Erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair rapor, Yazarlar: Can; Öncül ve Deşdemir, Strateji Geliştirme Başkanlığı, 34 sayfa, http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf 15.05.2014

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2011)*Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması*, Ankara.

UNFPA, Marrying too youngend child marriage (2012) New York. http://www.unfpa.org/public/home/publications/pid/12166 erişim tarihi: 20.09.2014

UNICEF, The State of the World's Children 2012: Children in an Urban World.

USAK(2011) *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler*, Sosyal Araştırmalar Merkezi Hazırlayan Elvan Aydemir http://www.usak.org.tr/dosyalar/diger/bgofIciPmdxlmVsAMuEFTi0F1P4JiQ.pdf 25.09.2014

YÜKSEL-KAPTANOĞLU, İlknur; ERGÖÇMEN, Banu (2012) Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, Ss. 129-161.

http://www.icrw.org/files/images/Child-Marriage-Fact-Sheet-Poverty.pdf 18.08.2014

http://www.ucansupurge.org/turkce/index2.php?Hbr=60 25.09.2014.

http://www.unicef.org/publications/files/Progress_for_Children-No.9_EN_081710.pdf 15.05.2014.